

Jelentések összevonásának nevezzük azt a műveletet, amikor a fordító egyetlen szóval vissza tudja adni két vagy több forrásnyelvi szó értelmét: „...wenn er mit dem Köffcherchen in der Hand *Hausbesuche machte*” (Süskind 68); „...ha kis börröndjével a kezében *házalt*”. (Farkas 51) (39). Grammatikai összevonásnak nevezzük azt a műveletet, amikor például a forrásnyelvi mondat két mondatrészét a célnyelvi változatban egyetlen mondategységgel adjuk vissza: „Azt várta, hogy most valami csoda fog történni.” (Kosztolányi 13) – két állítmány! „Er *wartete auf ein Wunder*”. (Koriath 135) – egy állítmány! (109) A szerző minden egyes művelet fogalmát pontosan meghatározza, példaanyaggal illusztrálja, ha lehetőség van rá, illetve ha szükséges, akkor osztályozza a művelet különböző változatait. Ez a feldolgozási mód teszi a könyvet nagyon áttekinthetővé, a feldolgozott anyagot könnyen tanulhatóvá, taníthatóvá.

A második és a harmadik rész a példatár a lexikai, illetve grammatikai műveletekhez (165–354, Salánki Ágnes munkája). A példatár az elméleti fejezetek rendjében német és magyar példaanyagot tartalmaz. A korábban említett jelentések összevonásával kapcsolatban például 243 példapárt sorakoztat fel a szerző, a művelet változatainak (kezdést kifejező igék összevonása a főnévi igenévvel; modalitást kifejező ige beépülése főige jelentésébe; általános jelentésű ige és konkrét jelentésű főnév összevonása, általános jelentésű ige és konkrét jelentésű melléknév összevonása) logikai rendjét követve. A könyvnek ez a része kitűnő lehetőséget nyújt az elméleti ismeretek bevéssére, konkrét példák további elemzésére.

A negyedik rész az „Átváltási műveletek a gyakorlatban” címet viseli (255–275). Feladatát a szerzők így fogalmazzák meg: „Ebben a részben párhuzamos szövegelemzésre invitáljuk a könyv használoít. Két német regényrészlet és magyar fordítása, valamint két magyar regényrészlet és német fordítása alapján most összefüggő szövegben követjük nyomon,

milyen lexikai és grammatikai átváltási műveleteket végzett a fordító[.]” (257) Az első szövegrész Franz Kafka *Die Verwandlung* (Az átváltozás) című művéből származik. Összesen 340 átváltási művelet bemutatására ad lehetőséget. Heinrich Böll *Billard um halb zehn* (Biliárd fél tízkor) című művének részlete alapján 57 esetben találkozhatunk a könyv előző fejezeteiben tárgyalt átváltási műveletváltozatokkal. A magyar-német fordítás illusztrálására Gárdonyi Géza *Egri csillagok* című regényének, illetve Szabó Magda *Abigél* című regényének egy-egy részlete szolgál.

Ez a könyv nemcsak azok számára hasznos olvasmány, akik például egyetemi hallgatóként kívánnak megismerkedni a tudatos fordítás alapvető szabályaival, hanem – véleményem szerint – haszonnal forgathatják a gyakorlott fordítók is. A könyvben feltárt szabályszerűségek ismerete és alkalmazása persze nem pótolhatja – különösen műfordítás esetén – a tolmácsolást vállaló tehetségét, írói képességeit. A fordítói fogások tudatos alkalmazása azonban talán még ebben a körben is segítséget nyújthat az olykor meglehetősen nehéz munkához. A könyv alapvető célkitűzésétől ugyan távolabb áll, mégis feltételezhető az is, hogy megállapításai segítséget nyújthatnának a tanfordítások egzakt (például számítógépes) értékeléséhez.

Székely Gábor

Cambridge International Dictionary of English

Cambridge University Press, Cambridge, 1995

Amikor megláttam a Cambridge University Press új szótárának a címét, nehezen tudtam elképzelni, mi tesz egy – „angol-angol” – szótárt címéhez híven nemzetközivé. Talán egy nemzetközi lexikográfus-csapat szerkesztette? De hisz ettől még ugyebár nem lenne nemzetközi... Esetleg egy minden korábbinál giganti-

kusabb „Nations, Anthems, Currencies and Flags” táblázat ismerteti a Föld országainak, népeinek neveit, pénznemeit és zászlait? Mert nyilvánvalóan nem attól nemzetközi, hogy a CIDE a legelső angol szótár amely az egész világon kapható? Talán több nyelven szólít meg, mint a jól ismert, gusztusos elektronikus szerkezetek? De nem: hisz egynyelvű szótárról van szó!

Ahogy persze közelebbről megismerkedtem a késő-Gutenberg-galaxis e tetszetősre sikerült darabjával, minden kiderült. Lehet, hogy az emberek – a szűkebb szakma mindenképpen – egyre inkább a CD-diszk kerek alakjával s egyre kevésbé a hagyományosan szögletes formával társtítják a szótár fogalmát, mégis bizonyosra vehetjük: ezek a papírszótárak még sokáig hasznos társaink lesznek. Különben sem tiltja semmi, hogy az ember a legrafináltabb komputer-technológia korában is nyelvet tanuljon vagy netán könyveket olvasson, s ha ezek a könyvek idegen nyelven íródtak, hát horribile dictu – szótárazzon... Hamarosan kiviláglik, vajon a CIDE most bevezetett újításainak példáját követi-e szótáraival a többi kiadó, melyeknek a nyilvánvalóan egyre élesedő versenyben mindent meg kell tenniük a tanulók, olvasók, iskolák, könyvtárak megnyerésére.

Érdekes, hogy noha a Cambridge University Press évtizedek óta az angol (tanításra is használható) anyagok megjelentetésében élen járó kiadók egyike, komoly egynyelvű „nagy szótárt” még sohasem adott ki. Pedig hát a szótárszerkesztés ugye nyilvánvalóan gyerekjáték. Egy ilyen „magyarázó” szótárnál, amely (az *International* jelzőből többek között ez is kiolvasható) alapvetően külföldiek számára készül, három dologra kell ügyelni: (1) úgy kell a szavakat elhelyezni, hogy a szótár az legvékonyabb szótárfüzetkében is mindent megtaláljon; (2) úgy szerkeszteni, hogy minél könnyebben és hamarabb meglegelje mindazt, amit keres; végül pedig (3) úgy kell fogalmazni, hogy amikor a kívánt szót megtalálta, a szócikkben a meghatározást – a magyarázatot – feltét-

lenül megértse. Felfoghatatlan, hogy a hasonló szótárak többségének miért nem sikerült ez minden egyes esetben...

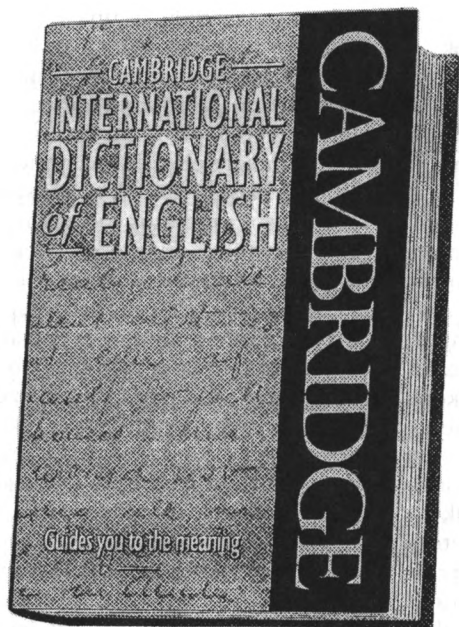
(1) A tapasztalat azt mutatja: ha valamely szótár sokat markol (ilyenek rendszerint az angol anyanyelvűeknek készülő szótárak), akkor sem a nyelvtani magyarázatoknak, sem az oly megnyugtató (általában 2000 szavas alap-szókészlettel dolgozó) „szájbarágós” definícióknak nem marad hely – nyelvtanulónk tehát akár le is mondhat róla. Különben is: az angol-amerikai vásárlóval ellentétben, aki éppenséggel arra kíváncsi, miféle (izgalommal, felháborodással vagy semleges érzelmelekkel várt) újdonságok akadnak az ő édes anyanyelvében, az átlag (például magyar) angolnyelv-tanuló/használó nem próbálkozik négy-öt évenként új kiadóval, de a jól-rosszul bevált mű újabb változatát sem vásárolja meg, hogy az angol legeslegfrissebb szókészlete se hozza zavarba. A nem angol nyelvű tanuló egyfelől tehát örül ugyan, ha a pénzéért minél több szót (szakszót, számítógépes terminust, amerikanizmust, szlenget stb.) kap, másfelől viszont – érdekes módon – nem igazán bánja, ha a szótár nem teljesen „up-to-date”. A dolog ironiája az, hogy épp ennek a „periferiális” szókészletnek a leggyorsabb az elavulási ideje: a komputer-szakma idén először szótárzott kifejezései például öt éve nem is léteztek, az avittas szlenggel próbálkozó külföldinél pedig – tudjuk – nincs mosolyogtatóbb...

Ne feledjük: tanulók számára készült szótárt vizsgálunk, amely *Language Portrait*oknak nevezett (folyamatosan a szövegbe szerkesztett) függelékekkel – nyelvtani, illetve nyelvhasználati információkkal (igék múlt ideje, főnevek „számszerű” vagy „nem-számszerű” volta; *-ed* és *-ing* végű melléknévek, a *ch* ejtése), nyelvészeti csemegékkel (a homofónok és homográfok jelensége, ausztráliai angol) – is szolgál. Sőt: tizennégy nyelven (sajnos magyarul éppenséggel nem...) az úgynevezett „hamis barátok”-ra is figyelmeztet: hogy pl. a „konzekvens” angolul nem *consequent*, vagy hogy a „konfekció” még vé-

NEW

**Unrivalled
access to today's
English**

**CAMBRIDGE
UNIVERSITY PRESS**

The Cambridge International Dictionary of English (CIDE) for learners of English as a Foreign Language (intermediate upwards) contains a wealth of information to help students use and understand English confidently and accurately.

COMPREHENSIVE
More than 100,000 examples illustrate usage and context.

100,000 words and phrases defined.

CLEAR
Guide Words help differentiate immediately between senses of the same word.

A Phrase Index gives instant access to 30,000 phrases and idioms.

Exceptionally clear page layout.

Grammatical points always accompanied by an example.

INTERNATIONAL
Full coverage of British, American and Australian English.

False Friend information for 16 different languages.

1792 pp
HB 0 521 48236 4 PB 0 521 48421 9
PVC 0 521 48469 3

Mariann Dolgos,
Bell Iskolák Kft, Tulipán u. 8,
H-1022 Budapest
Tel.: (1) 212 41 90 Fax: (1) 212 43 24

letlenül sem *confectionery*. Ezek fényében – anélkül is, hogy az olvasót precíz összevetésekkel untatnánk – elmondhatjuk: mindemellett a CIDE jó érzékkel kezeli a „törzs-lexika” és a periferikus szókészlet arányát; s noha (mint minden szótárnál, ezúttal is) nehéz megállapítani, hogy a CIDE fülszövegében pontosan mit fed az „50 000 szócikkbe rendezett 100 000 szó és kifejezés”, a 100 000-nél is több kontextusba helyezett példamondattal és a 2000-nél több illusztrációval együtt kétségtelenül imponáló anyaggal van dolgunk.

(2) A keresett szóhoz való eljutás megkönnyítésére a CIDE két újítással – a *Guide Word*ök és a *Phrase Index* eszközzével – is él. A jelzőzáslócska-szerű, kis téglalap-keretekbe foglalt *Guide Word*ök a szavak egyes jelentéseit különböztetik meg egymástól. Van például egy *last* (azaz: „utolsó”) szócikk, amelynél a **FINAL** melléknév áll a keretben, van egy másik melléknévi *last* („múlt”), amelynél a **MOST RECENT** kifejezés, egy harmadik, „tart valameddig” jelentésű *last*, amelyet a **CONTINUE** ige, és egy negyedik, „utolsónak maradó” jelentésű melléknévi *last*, amelyet **NO MORE** jelöl. Annak a taglalására, hogy e kis keretekben pontosan miféle – a keresett szóval milyen rokonságban álló szavak – találhatók (szinonimák, hiperonimák, hiponimák stb.), itt nincs alkalmunk kitérni. Ezek kiválasztása azonban eléggé impresszionisztikusnak tűnik: a téglalapokban egyes esetekben rokon értelmű szavakat (lásd a fenti első három „keretes” példát); másutt a keresett szóhoz tartozó fajfogalmat találjuk (pl. amikor a „szempilla” jelentésű *lash* főnevet a **HAIR** „szőrzet; haj” jelentésű *Guide Word* különíti el a „megüt” jelentésű *lash* szótól); még az is előfordul, hogy a keresett szó és a *Guide Word* szófajlag sem egyezik meg (mint a *last* negyedik példájában, vagy amikor a „későn; késői” jelentésű *late* szót a „néhai” jelentésű *late*-től az **AFTER** „után” előljáró különbözteti meg. Emiatt azután féltő, hogy előfordulhat: a szótárforgató félre-

érti a keresett szó és a *Guide Word* viszonyát. (Mindebből persze – ha a szigorú lexikográfus találhat is benne kivétlenül – soha nem származhat akkora baj, mint-ha a jelentések lebontásában vagy éppen a magyarázatokban találnánk következetlenségeket.)

A keresgélést könnyítő másik ötlet, a *Phrase Index* hasznosságát csak akkor nem fogjuk átlátni, ha még sohasem próbáltunk egy olyan több szóból álló kifejezést, mint a *put two and two together and make five* a *put (together)* alatt keresni hasztalan, azután a *together* szócikkben próbálkozni eredménnyel nélkül, hogy egy szeszélyes és tévesnek bizonyuló ötlettől vezérelve a *five* szócikket fésüljük át, hogy csak utoljára bukkanjunk rá a *two* alatt. Az efféle idiómák tehát egy külön mutatóból is kikereshetők, ahol mindkét vagy mindhárom alkotórészük ábécés sorrendje alatt szerepelnek; a mutató nem egyszerűen a megfelelő oldalszámhoz küldi az olvasót, hanem az adott oldalon belül a keresett sor számát is megadja.

A *Phrase Index*-szel kapcsolatban ugyanakkor szintén nehéz elhallgatnunk két dolgot. Egyfelől: kérdéses, nem járt volna-e jobban kiadó is olvasó, ha az ezerhétszáz oldalas szótár több mint három százalékát kitevő kifejezés-mutató helyén is szavakat olvashatnánk; másrészt viszont a Mutató annyira apró betűből van szedve (e méretnél mellelleg a félkövér kiemelés alig érvényesül), hogy olvasása igen fárasztó.

(3) Említettük már a (Longman szótárak által bevezetett) 2000 szavas magyarázó lexikát, amely – némi leegyszerűsítéssel – azt a célt szolgálja, hogy a definíciók szövege ne tartalmazzon bonyolultabb szavakat, mint maga a magyarázott szó. E téren elmondhatjuk, hogy (részben a szótár és a lexikon sajátos meghatározástechnikái között) óvatosan lavírozva a CIDE-nak sikerül elkerülnie az itt leselkedő számos veszélyt.

Paul Procter, a CIDE főszerkesztője emlékeztet rá, hogy ha a lexikográfiának végre sikerülhet lépést tartania a nyelv fej-

lődésével, akkor az a számítástechnikának köszönhető. Amikor a komputert első ízben vonták be a szótárkészítésbe, még alig végezhettek vele szövegszerkesztésnél többet; amikor első ízben fogták komoly munkára – adatbázisok kezelésére –, a kezelhető adatmennyiség olyan csekély volt, hogy azzal aligha követhető a szleng, egy sor stílus és szakmai zsargon, a földrajzi változatok sokasága. A technika fejlődése azt is magával hozta, hogy a szótárak többek között abban versengenek, melyikük alapul nagyobb adatbázisra. Nos: a verseny jelen állása szerint a CIDE nem csupán a legnagyobb szótár, amelyet külföldi használók számára terveztek, de a készítéséhez felhasznált több mint százmillió szót tartalmazó adatbankot illetően is az első, ami nemcsak a változatok legteljesebb regisztrálását, de a legfrissebb példaanyag, a leginkább autentikus használat közreadását is lehetővé teszi.

Melyik szótárt vegyem? Melyiket ajánlom az érdeklődőnek? Melyikből éri meg az újabb kiadást is megvenni? Bizonyos, hogy a választás sokszor a kiszámíthatatlan véletlen, egyéni ízlés, vagy éppen a családi „hagyomány” dolga. Egy személyes megjegyzést talán elnéz az olvasó: jómagam a szempontunkból összevethető négy szótár közül a „Hornby”-val kezdtem, a „Longman”-okkal folytattam, s bár a Collins kiadó *Cobuild*-szótárait, legutóbb pedig a „Cambridge International”-t is sokszor forgattam, a mai napig automatikusan a Longman újabbik, 1987-es kiadásáért nyúlok. Hogy is volna ez le bármelyikük értékéből?

Ma még talán túlságosan korai volna ítéletet mondanunk az új Cambridge-szótárról. A mezőny, amelyben a CIDE-nek a következő években helyt kell állnia, egyértelműen adva van. Annyi biztosan megállapítható, hogy a konkurensok a CIDE-ben méltó vetélytársra találtak, olyanra, amelyet mostantól egyetlen szótár tervezésénél sem lehet figyelmen kívül hagyni.

Lázár A. Péter

Толковый словарь рыночной экономики

Рекламно-издательская фирма „Глория”
Москва 1993

Под редакцией Ф. А. Крутикова

Bankár, váltó, banktőke, tőzsdei spekuláció, bróker, marketing – ugye nem az orosz gazdaságot juttatják eszünkbe e szavak? Pedig jó, ha orosz megfelelőiket is elsajátítjuk, ha követni akarjuk az orosz gazdaság változásait. Ehhez nem kell feltétlenül gazdasági szakembernek vagy vállalkozónak lennünk. Elég, ha a napi társadalmi, politikai, gazdasági események akár laikusként is érdekelnek bennünket. A sajtó sem nélkülözheti a rendszerváltás óta keletkezett, vagy „újjaszületett” terminológiát.

Az orosz-magyar szótárakban, de még az egynyelvű, eddig forgalomban lévő értelmező szótárakban is hiába keressük a példaként említett és a hozzájuk hasonló szavak jelentését. Ezért ajánlható az olvasók széles körének – orosz szakos tanároknak, főiskolai és egyetemi hallgatóknak, közgazdászoknak, külkereskedőknek, a nemzetközi gazdasági együttműködés iránt érdeklődő szakembereknek – a piacgazdaság orosz értelmező szótára.

Az anyagot a jogász V. P. Taraszova által vezetett szerzői kollektíva állította össze, szerkesztője pedig a közgazdász F. A. Krutyikov professzor. A szótár mintegy 2000 címszót tartalmaz, a gazdasági élettel kapcsolatos szókészletet, az üzleti életben, a kereskedelmi levelezésben, a szerződéskötések dokumentációjában leggyakrabban előforduló, nélkülözhetetlen terminológiát. A szócikkekben a piaci viszonyokkal kapcsolatos legkülönbözőbb fogalmak sorakoznak a külkereskedelmi kapcsolatok fejlődésének, különféle kereskedelmi ügyletek, szerződések megkötésének területéről, vagy éppen a szállítmányok biztosításának, a hitelezésnek és az esetleges reklamációnak, a börzéknek és aukcióknak a szférájából. Álljon itt néhány példa az említett körből: *внешняя задолженность* „külső adósság” (a magyar megfeleltetések tőlem!); *внешний государственный долг*